

УДК 342.726-057.36

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕЯКИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГАРАНТУВАННЯ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Коваль В. П.,

здобувач юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
Директор юридичного департаменту
Міністерства оборони України

Анотація: статтю присвячено вивченню ситуації, що склалася на сьогоднішній день стосовно забезпечення соціальних прав військовослужбовців в Україні. Встановлено, що держава Україна в особі державних органів влади у ході здійснення законотворчої діяльності стоїть на шляху унормування положень, які передбачають соціальний захист не тільки українських військовослужбовців (громадян України), а й іноземних громадян та осіб без громадянства, що проходять військову службу в Україні. Обґрунтовано, що зазначене положення, яке згодом може стати чинною нормою українського законодавства, у такому вигляді як воно пропонується, не може бути ухвалено парламентом України, адже воно протирічить конституційним приписам згідно Основного Закону держави. Ураховуючи це, у статті представлено авторське бачення уникнення ухвалення неконституційних законів та можливого розв'язання ситуації, що склалася у сфері соціального забезпечення військовослужбовців, що проходять військову службу у Збройних Силах України.

Ключові слова: військовослужбовці, іноземці, особи без громадянства, проходження військової служби, соціальні права військовослужбовців, соціальний захист, підстави отримання грошової допомоги військовослужбовцями.

Аннотация: статья посвящена изучению ситуации, сложившейся на сегодняшний день в отношении обеспечения социальных прав военнослужащих в Украине. Установлено, что государство Украина в лице государственных органов власти в ходе осуществления законотворческой деятельности стоит на пути унормирования положений, которые предусматривают социальную защиту не только украинских военнослужащих (граждан Украины), но и иностранных граждан и лиц без гражданства, которые проходят военную службу в Украине. Обосновано, что указанное положение, которое впоследствии может стать действующей нормой украинского законодательства, в таком виде как оно предлагается, не может быть принято парламентом Украины, ведь оно противоречит конституционным принципам в соответствии с Основным Законом государства. Учитывая это, в статье представлено авторское видение возможного избежания принятия неконституционных законов и решения ситуации, сложившейся в сфере социального обеспечения военнослужащих, которые проходят военную службу в Вооруженных Силах Украины.

Ключевые слова: военнослужащие, иностранцы, лица без гражданства, прохождение военной службы, социальные права военнослужащих, социальная защита, основания получения денежной помощи военнослужащими.

Annotation: the article is devoted to the study of the situation prevailing today in relation to the social rights of servicemen in Ukraine. It is established that the state of Ukraine represented by the state authorities in implementing legislative activities stand in the way of normalization of laws that provide social protection not only of the Ukrainian military personnel (citizens of Ukraine), but also foreign citizens and individuals without citizenship. It is proved that that provision, which may subsequently become valid rule of Ukrainian legislation, in such form as is proposed could not be adopted by the Parliament of Ukraine because it contradicts the Constitution according to the Basic Law of the state. Given that the article presents the author's vision of avoiding the adoption of unconstitutional laws and possible solutions the situation in the sphere of social security of servicemen undergoing military service in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: military personnel, foreigners, persons without citizenship, military service, social rights of servicemen, social protection, base receive financial assistance by military personnel.

Соціальний захист військовослужбовців та забезпечення їх соціальних прав в Україні завжди привертала пильну увагу як з боку науковців, що займаються зазначеною проблематикою, так і з боку тих осіб, що пов'язали своє життя з лавами Збройних Сил. З цього приводу Є.І. Григоренко у «Щорічній доповіді з прав людини – 2014» у Розділі, що присвячено правам військовослужбовців, досліджуючи стан соціального забезпечення військовослужбовців на той час, зазначає, що «стан соціального захисту військовослужбовців головним чином впливає на процес належного проходження військової служби та виконання своїх функціональних обов'язків кожним військовослужбовцем. Якщо соціальні гарантії, що встановлені для військовослужбовців законодавством, не забезпечуються, відбувається порушення їх конституційних прав і свобод. За цією сферою попередні роки характеризуються недостатнім фінансуванням Збройних Сил України та інших військових формувань, застарілим законодавством» [1, с. 313]. Повністю погоджуючись з означеним твердженням, на сьогоднішній день відзначимо те, що Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], будучи давно застарілим та таким, що не відповідає сучасним європейським вимогам, регулярно зазнає змін. Привертає увагу одна із останніх законотворчих новел стосовно внесення змін до статті 12 зазначеного Закону з приводу того, що «У разі відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, можуть розміщуватися безплатно в спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. Житлово-побутові умови в таких казармах повинні відповідати вимогам, які пред'являються до гуртожитків, що призначені для проживання одиноких громадян. У разі відсутності можливості розміщення зазначених військовослужбовців у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини та сімейних гуртожитках військова частина зобов'язана орендувати для

військовослужбовців та членів їх сімей жила приміщення або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення. Для військовослужбовців офіцерського складу у разі відсутності службового жилого приміщення, військова частина зобов'язана орендувати житло для забезпечення ним військовослужбовців, а також членів їх сімей або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення».

Тобто такі норми спрямовані на усунення соціальної несправедливості, яка існує в частині надання військовослужбовцям права на отримання грошової компенсації за піднайом (найом) жилого приміщення. Відповідно до чинної редакції статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] така компенсація передбачена лише для військовослужбовців офіцерського складу та курсантів вищих військових навчальних закладів.

Разом із тим, у зв'язку з недостатньою кількістю спеціально пристосованих казарм та сімейних гуртожитків, в яких повинні розміщуватись військовослужбовці рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом, значна кількість цієї категорії військовослужбовців змушена вирішувати житлове питання за рахунок власних коштів та можливостей.

Із затвердженням нової редакції воєнної доктрини України [3] та збільшенням чисельності Збройних Сил України до 250000 осіб, що визначено Законом України «Про чисельність Збройних Сил України» [4], будуть розгорнуті нові військові частини у місцях, де відсутній житловий фонд, у зв'язку з чим питання надання грошової компенсації набуває ще більшої актуальності.

Запровадження відповідної компенсації, як гарантії соціального захисту, сприятиме комплектуванню військових частин та підрозділів Збройних Сил України зазначеною категорією військовослужбовців, особливо в місцях розгортання нових військових частин.

Слід також звернути увагу на те, що відповідно до чинної редакції статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2]: «одноразова грошова допомога призначається у разі загибелі (смерті) військовослужбовця внаслідок захворювання, пов'язаного з виконанням ним обов'язків військової служби або внаслідок захворювання, що мало місце в період проходження ним військової служби».

Згідно з пунктом 11 статті 10-1 зазначеного вище Закону [2], військовослужбовець може перебувати на лікуванні в госпітальях Міністерства оборони України безперервно не більше чотирьох місяців, після чого він направляється на проходження військово-лікарської комісії та звільняється зі служби.

У результаті цього склалася ситуація, що, в разі смерті особи, яка помирає внаслідок захворювання, травми, контузії чи каліцтва, які були отримані такою особою під час проходження (виконання обов'язків) військової служби, члени її сім'ї не отримують одноразової грошової допомоги з боку держави, якщо такі особи померли вже після звільнення зі служби, не у статусі військовослужбовця.

Випадки, коли сім'я залишається без батька та годувальника, який помирає через захворювання, набуває під час виконання обов'язків військової служби не є поодинокими. Лише за два роки (період 2014-2016 р.р.) Військово-лікарська комісія Міністерства оборони України видала 10 084 постанови, що пов'язують травму, контузію, каліцтво чи захворювання із захистом Батьківщини. З них 4123 постанови стосуються саме набуття захворювання при проходженні військової служби. Проте, навіть при наявності документу, що пов'язує набуття захворювання із захистом Батьківщини, члени сім'ї померлого від захворювання не можуть отримати одноразову грошову допомогу.

Також, беручи до уваги те, що формулювання пункту 2 статті 16 зазначеного Закону містить неточності, які дають підстави по-різному трактувати положення щодо випадків, в яких має здійснюватися виплата, норма надає можливість державі ухилитись від обов'язку здійснення виплати одноразової грошової допомоги членам сім'ї військовослужбовців шляхом звільнення зі служби за станом здоров'я осіб, які отримали захворювання, контузію, травми, каліцтва, пов'язаних із захистом Вітчизни.

Ураховуючи це, для підвищення соціального захисту військовослужбовців, на законодавчому рівні необхідно передбачити положення, які запобігатимуть неоднозначному трактуванню норм та нададуть можливість членам сімей військовослужбовців, що внаслідок отриманих під час виконання ними обов'язків військової служби захворювань, травм, контузій, загинули (померли) після звільнення зі служби, отримувати грошову допомогу від держави.

На розв'язання описаної вище ситуації українські парламентарі вважають доцільним внести відповідні зміни до чинного законодавства. Зокрема, пропонується зміна пунктів 1-3 частини 2 статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2] у частині надання права на отримання одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, що загинули (померли) внаслідок захворювання, поранення, контузії, каліцтва в період проходження ними військової служби, але загинули (померли) вже після звільнення зі служби; пунктів 7, 8, 9 частини 2 статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», у частині розширення переліку підстав для отримання одноразової грошової допомоги військовослужбовцями та статті 21-4 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» в частині надання права на отримання одноразової грошової допомоги членам сімей іноземців та осіб без громадянства, що загинули (померли) після звільнення зі служби внаслідок захворювання, поранення, контузії або каліцтва, отриманих під час проходження військової служби в Збройних Силах України.

Зазначимо, що розширення переліку підстав для отримання одноразової грошової допомоги військовослужбовцями сприятиме зміцненню соціального забезпечення військовослужбовців та надасть змоги більш захищено себе почувати під час виконання військового обов'язку. Що стосується надання права на отримання одноразової грошової допомоги членам сімей іноземців та осіб без громадянства, що загинули (померли) після звільнення зі служби внаслідок захворювання, поранення, контузії або каліцтва, отриманих під час проходження військової служби в Збройних Силах України, свідчить про порушення конституційних приписів, а саме не узгоджується з частиною 5 статті 17 Конституції України, у якій йдеться про те, що «державою забезпечується соціальний

захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей». Тому, у такому вигляді, як прописано запропоноване парламентарями положення щодо надання права на отримання одноразової грошової допомоги членам сімей іноземців та осіб без громадянства, ухвалювати не можна, воно суперечить Основному Закону нашої держави. Необхідно або вносити відповідні зміни до Конституції України стосовно того, що держава Україна забезпечує соціальний захист окрім громадян України ще й іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей та передбачувати це окремою графою у Державному бюджеті або не ухвалювати норму у такому вигляді, як вона зазначена у проекті Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо підвищення соціального захисту військовослужбовців» від 14 квітня 2014 року № 6268-2 [5]. виправлення цього положення парламентарями є вкрай важливим, адже у позначеному проекті Закону України передбачено, що у разі прийняття закон набирає чинності з 1 січня 2018 році, а в цьому випадку, якщо не змінити зазначене нами положення, такий закон буде вважатися неконституційним та гальмуватиме Україну на шляху розвитку правової держави, правового порядку та розвитку концепції соціальної держави, яка «створює необхідні передумови для гідного існування кожної людини на мінімально необхідному рівні, а також вживає заходів щодо усунення або мінімізації необґрунтованих соціальних розбіжностей між різними фізичними особами» [6, с. 76]. Тому, урахувавши це, реалізація соціальних прав військовослужбовців в Україні в контексті гарантування їх правового статусу на сучасному етапі свого розвитку є доволі суперечливою та в подальшому потребує неухильної уваги при ухваленні відповідних нормативно-правових актів у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Права людини в Україні – 2014. Доповідь правозахисних організацій / За ред.: О. А. Мартиненка, С. Ю. Захарова / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. – 340 с.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190.
3. Воєнна доктрина України : Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 78. – С. 38. – Ст. 259.
4. Про чисельність Збройних Сил України: Закон України від 5 березня 2015 року № 235-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2015. -№ 21. – Ст. 136.
5. Про внесення змін до деяких Законів України щодо підвищення соціального захисту військовослужбовців : Проект Закону України від 14 квітня 2017 року № 6268-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61642
6. Григоренко Я.О. Реалізація принципу субсидіарності у контексті розуміння базових параметрів соціальної держави / Я.О. Григоренко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2016. – Вип. 22. – С. 75-77.